

Izgradnja sistema mobilizacije Savezne Republike Jugoslavije

Pukovnik u penziji, vanr. prof. *STEVO TANKOSIĆ*

U članku se razmatraju specifični strateški problemi mobilizacije i neki aspekti izgradnje sistema mobilizacije Savezne Republike Jugoslavije. Argumentovano se ukazuje na neupotrebljivost sistemskih dokumenata nasleđenih od avnojske Jugoslavije u novim uslovima. Takođe, ukazano je na međusobnu uslovljenost i zavisnost nekih odbrambenih aktivnosti, nerazdvojno povezanih s mobilizacijskim koje se, stoga, moraju uporedo razmatrati i rešavati.

Osim toga, autor:

- razmatra i predlaže ešeloniranje mirnodopske armije u četiri namenska ešelona – „B“ (borbeni), „M“ (mobilizacijsko-razvojni), „N“ (nastavni) i „L“ (logistički), i daje globalne kriterijume za njihovu organizaciju i lokaciju;

- identifikuje sve činioce od kojih zavisi veličina mirnodopske armije i ratnih oružanih snaga, i navodi metode za njihovo usklađivanje s kriterijumima za racionalno korišćenje ljudskog potencijala za vojne i civilne potrebe u svim fazama rata;

- predlaže integraciju nekih organa i njihovih aktivnosti radi racionalizacije i postizanja veće efikasnosti. Ukazuje na potrebu za razvojem vojnoteritorijalne komponente, ukidanjem štabova Teritorijalne odbrane na svim nivoima i formiranjem vojnoteritorijalnih komandi za kompleksno obavljanje mobilizacijskih i logističkih funkcija, obezbeđenjem teritorije i koordinacije svih aktivnosti značajnih za pripremu i vođenje rata na njihovoj teritoriji;

- argumentovano ukazuje na neupotrebljivost dosadašnjih metoda za određivanje trajanja mobilizacije i definiše matematički model koji omogućava uzimanje u obzir svih značajnih činilaca i usklađivanje tog vremena s realnim mogućnostima i operativno-strateškim zahtevima.

Jugoslovenska državna kriza posle mnogih dramatičnih zapleta, eskalirala je tokom 1991. i 1992. godine u oružani sukob širih razmera sa tragičnim posledicama. Ratni sukob u Jugoslaviji posledica je želje dela jugoslovenskih republika da formiraju svoje nezavisne države nasilnim putem, uz veliku spoljnu podršku i pomoć. Umesto osude tog nasilja, pod uticajem i snažnim pritiskom Nemačke, EZ i SAD prihvatile su politiku svršenog čina i legalizovale secesiju.

Da bi secesionisti i njihovi saveznici ostvarili svoj osnovni cilj – razbijanje i uništenje jugoslovenske države, prethodno su morali preduzeti energične i sveobuhvatne mere za uklanjanje JNA – najveće prepreke na tom rušilačkom putu. Zbog toga je njihov glavni udar bio usmeren na razbijanje JNA, spolja i iznutra, brojnim dobro koordiniranim aktivnostima, počev od propagandno-subverzivnih i diverzantsko-terorističkih, u kombinaciji s ofanzivnim borbenim dejstvima širih razmera. Međutim, najveće negativne posledice JNA imala je od: razbijanja njenih redova na nacionalističkim osnovama; znatnog smanjenja priliva regruta i teškoća da se taj smanjeni priliv nadoknadi mobilizacijom rezervnog sastava; nemogućnosti izvršenja mobilizacije ratnih jedinica JNA na teritoriji secesionističkih republika i republika koje su ih u prvoj fazi krize podržale, i teškoća zbog opstrukcije nekih političkih stranaka pri izvršenju mobilizacije na teritoriji Republike Srbije.

Međutim, i pored brojnih problema, Armija je obavila osnovne zadatke: zaštitila je srpski narod u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini od genocida i obezbedila uslove koji prisiljavaju EZ i druge činioce da uvažavaju nacionalni interes i tog naroda. Osim toga, očistila je svoje redove od kolebljivaca i „petokolonaša“, tako da sada čini značajnu snagu.

Pošto Jugoslavija nastavlja svoj kontinuitet, u suženim granicama, na osnovu izražene volje srpskog i crnogorskog naroda (čija je državnost međunarodno priznata pre 110 godina), Savezno veće Savezne skupštine proglasilo je Ustav Savezne Republike Jugoslavije 27. aprila 1992. godine. Međutim, uslovi u kojima se odvijao taj proces i u kojima se zemlja nalazi nedvosmisleno navode na zaključak da Savezna Republika Jugoslavija može zaštititi mir i dostojanstvo svojih građana i svoj teritorijalni integritet jedino snažnom odbranom. Stoga je transformacija JNA u Vojsku Jugoslavije jedan od prioriteta zadataka. Budući da obuhvata više strategijskih aktivnosti, s mnogim uzročno-posledičnim vezama i zahtevima koji su najčešće protivurečni, u okviru tog zadatka, radi ostvarenja optimalnih rešenja, moraju se, uporedo i kompleksno, razmatrati i rešavati sledeće aktivnosti:

(1) dimenzioniranje veličine i organizacijsko-formacijske strukture mirnodopske armije;

(2) dimenzioniranje veličine i organizacijsko-formacijske strukture ratnih oružanih snaga;

(3) izrada ratnog plana, i

(4) izrada vojnog i civilnog plana mobilizacije.

U postojećim uslovima, da bismo mogli pristupiti izradi plana mobilizacije savezne države, kao i planova na svim nižim stepenima državnog i društvenog organizovanja, i obezbediti njihovu realizaciju u kadrovskom i materijalnom pogledu, moramo imati odgovarajući sistem mobilizacije. Naime, takav sistem još ne postoji iz sledećih razloga:

a) avnojska Jugoslavija nikada nije imala celovit – jedinstven sistem mobilizacije;

b) postojećim sistemskim dokumentima nedostajali su sadržaji strategijskog karaktera i uglavnom su se bavili taktičkim i tehnološkim problemima koji se odnose na pripremu i izvršenje mobilizacije tzv. ratne jedinice (brigada, puk i odgovarajuće niže jedinice, komande i ustanove). Dokumenti sistemskog karaktera nisu imali rešenja za odgovarajuće uključivanje u proces planiranja i pripremu mobilizacije strategijsko-operativnih i operativnih komandi, a poslednji pokušaj u vezi s tim nije dao željene rezultate;

c) nikad nismo imali dokumente sistemskog karaktera kojima se reguliše rad na pripremi i izvršenju mobilizacije organa i organizacija civilnog sektora;

d) u dokumentima sistemskog karaktera pristup pojmu mobilizacije je segmentaran (nije uvažen princip permanentnosti). Stoga su zaobiđeni mnogi problemi koji imaju strategijski značaj, a bez čijeg se kompleksnog sagledavanja ne može realno zaključivati o potrebama i mogućnostima angažovanja ljudskog i materijalnog potencijala za vojne i civilne potrebe u početnim i narednim fazama rata, kao i odgovarajućim pripremama tog potencijala prema potrebama za njegovo angažovanje.

Osim navedenih, postoje i drugi sistemski nerešeni ili neadekvatno rešeni problemi, što ukazuje na potrebu za brzim koncipiranjem i izgradnjom odgovarajućeg sistema mobilizacije. Međutim, brzo koncipiranje i izgradnju *sistema mobilizacije* Savezne Republike Jugoslavije, pored ostalog, zahtevaju novi i bitno izmenjeni uslovi, kako zbog geostrategijskog položaja zemlje, tako zbog smanjenja raspoloživih ljudskih i materijal-

nih resursa, nužnosti poštovanja kriterijuma za njegovo angažovanje i neophodnosti da se znatno više ekonomiče u korišćenju prostora i vremena u novim uslovima.

O NEPRIHVATLJIVIM REŠENJIMA U MOBILIZACIJSKIM DOKUMENTIMA SISTEMSKOG KARAKTERA

U periodu mirnodopske izgradnje avnojske Jugoslavije više puta su činjeni naponi da se pojedina rešenja sistema mobilizacije inoviraju prema: vojno-političkim promenama u našem širem i užem okruženju; promenama u društveno-političkom sistemu; rezultatima razvoja privrede; razvoju ratne tehnike i naoružanja, ratne veštine i mnogim drugim činiocima koji su uslovljavali preduzimanje odgovarajućih mera za prilagođavanje sistema mobilizacije. Stoga su često menjana dokumenta sistemskog karaktera,¹ ali je deo tih promena bio formalan. Neka od tzv. novih pravila bila su korak nazad u odnosu na prethodna, pa čak i najnovije, još aktuelno *Pravilo o mobilizaciji oružanih snaga SFRJ*, izdato 1985. godine. Budući da nemamo drugog pravila neophodno je da hitno donesemo novo, inače ćemo biti prinuđeni da prema postojećem pravilu vršimo pripremu mobilizacije Vojske Jugoslavije.

Pošto avnojska Jugoslavija nije nikada imala državni sistem mobilizacije, da bi rešila taj strategijski problem i da bi, najzad, dobili celovit *sistem mobilizacije*, kao jedan od značajnih preduslova za uspešne pripreme i izvršenje mobilizacije na svim stepenima društvenog organizovanja u SSNO, 1984. godine, doneta je odluka da se izrade tri međusobno povezana i uslovljena dokumenta koji bi činili celovit sistem

¹ Dokumenta kojima je regulisana navedena problematika: (1) *Pravilo za pripremu i izvršenje vojne mobilizacije*, 1953; (2) *Uputstvo za rad organa uprave opštinskog narodnog odbora nadležnog za poslove narodne odbrane i vojnog odseka na poslovima narodne odbrane*, 1960; (3) *Uputstvo o popuni ljudstvom ratnih organizacijskih jedinica civilnog sektora*, 1962; (4) *Pravilo o vojnoj mobilizaciji*, 1964; (5) *Uputstvo o izvršenju odredaba o vojnoj mobilizaciji (pozadinsko obezbeđenje mobilizacije jedinica i ustanova JNA)*, 1964; (6) *Uputstvo o izvršenju odredaba Pravila o vojnoj mobilizaciji (rad komandi, jedinica i ustanova JNA)*, 1964; (7) *Uputstvo za izvršenje odredaba Pravila o vojnoj mobilizaciji (rad skupštine opštine)*, 1964; (8) *Uputstvo o sprovođenju odredaba Pravila o vojnoj mobilizaciji (rad komandi jedinica, uprava i ustanova JNA)*, 1968; (9) *Instrukcija o usavršavanju mobilizacijskih planova ratnih jedinica*, 1971; (10) *Pravilo o mobilizaciji oružanih snaga*, 1973; (11) *Osnove jedinstvenog sistema mobilizacije SFRJ*, 1984; i (12) *Pravilo o mobilizaciji oružanih snaga SFRJ*, 1985. godine.

pripreme i izvršenja mobilizacije: *Osnove jedinstvenog sistema mobilizacije u SFRJ; Pravilo o mobilizaciji oružanih snaga SFRJ i Uputstvo za pripremu i izvršenje civilne mobilizacije organa i organizacija u SFRJ*. Na žalost, ta dobra zamisao je nepotpuno, a donekle i neadekvatno realizovana.

*O osnovnim pojmovima
u doktrinarno-strategijskom dokumentu
„Osnove jedinstvenog sistema mobilizacije u SFRJ“*

Problem shvatanja pojma mobilizacije² je znatno opredelio i sadržaj doktrinarno-strategijskog dokumenta *Osnove jedinstvenog sistema mobilizacije u SFRJ*. Prema tom dokumentu: „Mobilizacija je planski i organizovan prelazak radnih ljudi i građana, osnovnih i drugih organizacija udruženog rada, mesnih zajednica i drugih samoupravnih organizacija, društveno-političkih zajednica i njihovih organizacija i oružanih snaga, odnosno celokupnih snaga i sredstava SFRJ, iz mirnodopske organizacije i stanja na ratnu organizaciju i stanje spremnosti za vođenje opštenarodnog rata“³ (podvukao S.T.). Iz definicije nedvosmisleno proizilazi da je mobilizacija kratkotrajna aktivnost koja počinje prijemom naređenja za izvršenje, a završava se prelaskom svih društvenih činilaca sa mirnodopske na ratnu organizaciju. Međutim, postavlja se pitanje da li je, sa stanovišta strategije, prihvatljivo takvo shvatanje procesa mobilizacije, s obzirom i na iskustva iz minulih ratova, posebno iz prvog i drugog svetskog rata.

Posle prvog svetskog rata autor sovjetske strategije Svečin rekao je da je „još nedavno izgledalo da mobilizacija ne traje dugo, da je to samo jedan momenat“. On je ukazao da je ratna praksa promovisala princip permanentnosti mobilizacije,⁴ koji je potvrđen i u toku drugog svetskog rata. Na primer, u toku prvog svetskog rata na jednog vojnika mobilisanog u

² Reč *mobilizacija* (lat. mobilis) označava: motivisanje i pokretanje određenih efektiava ljudskog i materijalnog potencijala, prema postojećim okolnostima, radi ostvarenja određenog cilja.

³ Ta definicija bi, uglavnom, mogla biti prihvatljiva za taktički, ali ne i za strategijski nivo.

⁴ „Državna mobilizacija je prelazak iz redovnog stanja... u stanje gotovosti za rat svih zemaljskih snaga... i obnavljanje i popuna njihova tokom rata“. To znači da je u našem pravilu mobilizacije iz 1953. godine uvažavan princip permanentnosti mobilizacije. U tom pravilu posebne glave su: *Mobilizacija tokom rata i demobilizacija* (po završetku rata – primedba S.T.).

početnom periodu mobilisano je šest vojnika tokom rata, i to: 2,8 za popunu gubitaka (održavanje oružanih snaga) i 3,2 za formiranje novih jedinica (narastanje oružanih snaga). U toku drugog svetskog rata znatno je povećan broj novomobilisanih vojnika za popunu gubitaka (održavanja oružanih snaga), i dostigao je odnos 1:4,25. Na primer, mobilisanjem vojnika angažovanih za formiranje novih jedinica povećan je tokom rata broj sovjetskih divizija za više od četiri puta. Osim toga, u odnosu na predratni period, znatno je povećan broj zaposlenih radnika u industriji i drugim delatnostima značajnim za uspešno vođenje rata. Povećanje mobilizacije za račun fronta uporedo zahteva i povećanje mobilizacije ljudstava za potrebe ratne privrede.

Na osnovu iskustava iz minulih ratova, proces mobilizacije ne završava se prelaskom oružanih snaga i drugih društvenih činilaca sa mirnodopske organizacije na ratnu i dovođenjem te organizacije u stanje spremnosti za vođenje rata, već ostvarenje cilja rata (postizanje pobede), pored toga, zahteva permanentnu mobilizaciju ljudskog i materijalnog potencijala, kako za popunu gubitaka, tako i za odgovarajuće narastanje snaga tokom rata, jer se u protivnom ne može uspešno realizovati ratni cilj.

Veoma je teško odgovoriti na pitanje da li se proces mobilizacije završava s ostvarenjem cilja rata, jer se u doba mira razmišlja o ratu i obavljanju odgovarajuće odbrambene pripreme, a u ratu, posebno u završnoj fazi, razmišlja se o miru i preduzimanju neophodne pripreme za predstojeće mirnodopske mobilizacijske aktivnosti. Prema tome, nema prekida u procesu mobilizacije, već naprotiv, sa završetkom rata počinju obimne, složene i međusobno uslovljene mobilizacijske aktivnosti strategijskog značaja. To su aktivnosti kojima treba prevesti civilne i vojne institucije zemlje s ratne na mirnodopsku organizaciju i obezbediti njihovo uspešno delovanje u mirnodopskim uslovima. Međutim, uporedo s obavljanjem tih aktivnosti, obavljaju se odgovarajuće procene na osnovu kojih se na svim nivoima društvenog organizovanja rade planovi mobilizacije, stvara odgovarajuća organizacija za znanstvene i moralno-psihološke pripreme, koje se, prema promenama opštih i posebnih uslova, neprekidno ažuriraju i usavršavaju tako da bi u slučaju nove ratne opasnosti mogli za što kraće vreme preći sa mirnodopske na ratnu organizaciju.

Na osnovu navedenih procesa i aktivnosti strategijskog značaja, evidentno je da *mobilizacija ima neprekidni tok, kako u doba mira, tako i u toku rata, i prestaje samo u slučaju prestanka kontinuiteta države*. Prema tome, sa stanovišta teorije i prakse, za nas ne može biti prihvatljiva definicija mobilizacije u kojoj se ne uvažava princip njene permanentnosti, kao u definiciji u našem još uvek aktuelnom doktrinarno-strategijskom dokumentu *Osnove jedinstvenog sistema mobilizacije SFRJ*. Takvo segmentarno shvatanje pojma mobilizacije, pored ostalog, uzrok je znatno redukovanog sadržaja tog doktrinarno-strategijskog dokumenta, u kojem se ne daju čak ni osnovni stavovi za mnoge veoma složene i značajne mobilizacijske aktivnosti strategijskog značaja. Sve to ukazuje, pored ostalog, da proces mobilizacije ima neprekidni (permanentni i kontinuirani) tok u miru i ratu, odnosno da je *mobilizacija permanentni (neprekidni) proces (na svim nivoima društvenog organizovanja) pripreme i izvođenja mnogih i po sadržaju raznovrsnih, paralelnih, uzastopnih i međusobno uslovljenih aktivnosti, kojima se ostvaruje: plansko motivisanje i adekvatno uključivanje ljudskog i materijalnog potencijala zemlje u odbrambeni sistem radi postizanja određenog cilja – odbrane slobode, suvereniteta i teritorijalnog integriteta države*.

S obzirom na sadržaj aktivnosti u navedenoj definiciji, proces mobilizacije, uslovno, može se raščlaniti na dve komponente: motivacionu i tehnološko-tehničku. Dosadašnja iskustva su nedvosmisleno pokazala da bez odgovarajuće motivacije dobra tehnologija, priprema i izvršenje mobilizacijskih aktivnosti ne mogu dati željene rezultate, ali i da, uz dobru motivaciju ljudskog potencijala, slaba tehnologija i organizacija mogu biti uzrok neuspeha u izvođenju pojedinih aktivnosti i mobilizacije u celini.

Sistem mobilizacije.⁵ U dokumentu *Osnove jedinstvenog sistema mobilizacije u SFRJ* posle definicije mobilizacije sledi stav: „Mobilizacija ... priprema se i izvršava na celoj teritoriji SFRJ po jedinstvenom sistemu mobilizacije...“ U narednom stavu data je i sledeća definicija: „*Sistem mobilizacije čine mere i postupci po kojima se priprema i izvršava mobilizacija u SFRJ*“ (podvukao S.T.).

⁵ *Sistem* (grč. *sistema*) – uopšte: povezan skup pojedinosti, mnoštvo predmeta, delova, članova, organa itd. okupljenih u neku složenu funkcionalnu celinu.

Nauka pod sistemom podrazumeva strukturno i funkcionalno jedinstvo elemenata ili posebnih činilaca određenih svojstava. Svaki sistem ima četiri osnovne vrste činilaca: (1) elemente ili organe koji čine strukturu sistema, (2) odnose i veze koji proizvode svrsishodne interakcije među elementima (organima) strukture sistema, (3) procese ili aktivnosti koji se obavljaju po određenim zakonitostima ili utvrđenim tehnološkim pravilima i (4) cilj ili ciljeve koje treba postići obavljanjem određenih aktivnosti.

Polazeći od te opšte, naučno verifikovane definicije sistema treba odgovoriti na pitanje koliko je adekvatna definicija sistema mobilizacije navedena u dokumentu *Osnove jedinstvenog sistema mobilizacije u SFRJ*, koja glasi: „Sistem mobilizacije čine mere i postupci po kojima se priprema i izvršava mobilizacija...“ Iz toga proizilazi da sistem mobilizacije čini tehnologija („mere i postupci“) pripreme izvršenja mobilizacije. U nauci postoji znatno kompleksniji pristup tom problemu i polazi se od toga da sistem čini strukturno i funkcionalno jedinstvo, tj. subjekti koji pokreću i usmeravaju određene procese, odnosno koriste odgovarajuću tehnologiju u procesu pripreme i obavljanju određenih aktivnosti. Prema tome, navedena definicija sistema mobilizacije ne odgovara naučnom shvatanju pojma sistema, pa predlažemo sledeću: *Sistem mobilizacije je organizacijsko-funkcionalni sistem koji obezbeđuje permanentno funkcionalno jedinstvo svih svojih elemenata i koordiniranu, pravovremenu i uspešnu pripremu i uspešno obavljanje svih mobilizacijskih aktivnosti u miru i ratu, na svim nivoima društvenog organizovanja i na svim delovima državne teritorije. Taj sistem ima složenu organizacijsku strukturu hijerarhijskog ustrojstva, adekvatnu organizacijskoj strukturi društva. Svaka zasebna organizacijska celina, a u okviru nje svaka organizacija (uža društveno-politička zajednica, organ državne uprave, preduzeće, itd., oružane snage, strategijsko-operativne i operativne komande, taktičke jedinice oružanih snaga, štabovi civilne zaštite itd.) čini podsistem hijerarhijski višeg sistema odnosno podsistema.*

Funkcionalno jedinstvo sistema obezbeđuje se odgovarajućim normativnim regulisanjem vertikalnih i horizontalnih veza i odnosa između svih organa strukture sistema (organa širih i užih društveno-političkih zajednica, komandi oružanih snaga

i dr.), a njegova efikasnost elastičnom primenom principa centralizacije i decentralizacije, kao i naučno zasnovane metodologije planiranja, strategije, taktike i tehnologije pripreme i izvršenja mobilizacijskih aktivnosti i mobilizacije u celini.

*O nekim stavovima
„Pravila o mobilizaciji oružanih snaga SFRJ“*

U još aktuelnom *Pravilu o mobilizaciji oružanih snaga SFRJ* tematika je sistematizovana u tri dela: *Opšte o mobilizaciji oružanih snaga*, *Priprema mobilizacije oružanih snaga* i *Izvršenje mobilizacije*. Toj sistematizaciji, sa stanovišta sadržaja, ne može se prigovoriti. Međutim, problem nastaje u vezi sa sadržajem navedenih delova, posebno prvim delom. Pored objašnjenja nekih osnovnih pojmova, u njemu se nalazi druga glava *Formiranje ratnih jedinica oružanih snaga u miru*, a u dugom delu četvrta glava je *Planiranje mobilizacije*. Iz toga proizilazi da za autore *Pravila* formiranje ratnih jedinica ne spada u domen pripreme mobilizacije, što je neprihvatljivo sa stanovišta teorije i prakse. Iz takvog redosleda proizilazi da prvo treba formirati ratne jedinice, a tek potom praviti planove, pored ostalog i one prema kojima se formiraju te jedinice.

Budući da za formiranje svake ratne jedinice treba obaviti mnogobrojne uzastopne, paralelne i međusobno uslovljenje aktivnosti, koje na relativno velikom prostoru realizuje veći broj organa i organizacija, a na koje u procesu pripreme i obavljanja utiče mnoštvo različitih činilaca, besmisleno je shvatanje autora navedenog pravila da je tako obiman, složen i osetljiv zadatak moguće obaviti bez odgovarajućeg procesa planiranja (procene, odluke i planski dokumenti), samo na osnovu nekih rutinskih administrativno-tehničkih aktivnosti.

Ni u jednom ranijem pravilu o mobilizaciji nije postojala izdvojena glava pod nazivom *Formiranje ratnih jedinica oružanih snaga u miru*. Međutim, u njoj se i ne pominju neke osnovne aktivnosti bez čije pripreme se ne može ni govoriti o njihovom formiranju. Osim toga, rešenja koja su data u toj glavi o prenošenju tzv. poslova vojne obaveze i mobilizacije na republike, pokrajine i uže društveno-političke zajednice olakšala su secesionističkim republikama blokadu našeg si-

stema mobilizacije i njegovo korišćenje za formiranje njihovih paravojnih formacija.

Na žalost, ni nekim naknadnim intervencijama nisu otklonjeni svi nedostaci, tako da i dalje važe odredbe prema kojima se ratne jedinice formiraju bez procena, obavljanjem rutinsko-tehničkih poslova. Otuda, i bez razmatranja ostalih odredaba toga pravila, na osnovu navedenog može se zaključiti da ono ne omogućava uspeh u radu koji nam predstoji u procesu transformacije mirnodopske i ratne JNA u Vojsku Jugoslavije.

Uputstvo za pripremu i izvršenje mobilizacije civilnog sektora

Svi dosadašnji pokušaji da se izradi takvo uputstvo nisu dali željene rezultate. Neke radne verzije su odbačene zbog „unitarističkog“ pristupa, a odbačene su i „samoupravno obojene“ verzije jer nisu sadržale minimum rešenja za postizanje željenog cilja. Tako i pored obaveza koje su društvenim dogovorom preuzele federacija, republike i pokrajine 1980. godine još nije rešen problem vođenja evidencije radno sposobnog stanovništva.

Zbog nedostatka takvog uputstva i evidencije radno sposobnog stanovništva u avnojskoj Jugoslaviji stepen mobilizacijskih priprema civilnog sektora, posebno privrede, bio je znatno ispod njenih potreba i mogućnosti. Na primer, imali smo neshvatljivo mali stepen angažovanja radnika u odnosu na jednog vojnika – 1:1,5, što je za 50 odsto manje u odnosu na broj radnika zaposlenih u društvenom sektoru u doba mira. Na jednog radnika u ratnoj privredi imali smo enormno veliki broj neangažovanih radno sposobnih građana (1:4), što je činilo velike rezerve neangažovanog radno sposobnog stanovništva, posebno kada se ima u vidu da u drugom svetskom ratu nijedna zemlja nije imala viška radne snage. Na to najbolje ukazuje veliki stepen angažovanja maloletnika i žena. Tako je u SSSR-u 1942. godine među radnicima bilo oko 15 odsto lica mlađih od 18 godina i 12 odsto starijih od 55 godina. Posebno je bilo mnogo žena (58 odsto), koje su obavljale mnoge poslove koji su pre rata smatrani muškim: elektromehaničari (50 odsto), mašinisti na kompresorima (44 odsto), traktoristi (50 odsto) itd.

NUŽNOST NAMENSKOG EŠELONIRANJA MIRNODOPSKE ARMIJE U NOVIM USLOVIMA

Raspad svetskog bipolarnog sistema ravnoteže snaga i pojava više novih činilaca moći na evropskom prostoru (posebno Nemačke), kao i pojava više novih državnica na tlu avnojske Jugoslavije povećavaju opasnost od ratnih sukoba na „trusnom“ balkanskom prostoru. Svakako, opasnost uvećava doprinos nekih zemalja EZ (posebno Nemačke) razbijanju avnojske Jugoslavije, kao i njen negativan stav prema odluci srpskog i crnogorskog naroda da očuvaju kontinuitet jugoslovenske države. Tu opasnost potenciraju i „neizmireni računi“ iz minulih ratova, kao i otvorena nemačka podrška novostvorenim državicama i nekim državama našim neposrednim susedima koji prema SRJ imaju teritorijalne pretenzije.

Geostrategijski položaj nove Jugoslavije u fazi konstituisanja izrazito je nepovoljan, posebno zbog potencijalne mogućnosti stvaranja antijugoslovenske vojno-ratne koalicije i njenih verovatnih ciljeva. Na primer:

(1) ratnohušakačkom propagandom, uz permanentnu demonstraciju vojne sile, prisiljavati Jugoslaviju na preduzimanje preventivnih odbrambenih aktivnosti koje bi iscrpljivale njenu ekonomsku moć i negativno se reflektovale na njen privredni razvoj, uz stalni pritisak radi iznuđivanja određenih političkih, ekonomskih ili teritorijalnih ustupaka;

(2) izvođenje jednovremene agresije s ograničenim ciljem na severozapadnom i jugoistočnom frontu i osvajanje pojedinih delova naše teritorije radi zadovoljenja teritorijalnih pretenzija svih članica antijugoslovenske vojno-ratne koalicije;⁶

(3) agresija s radikalnim ciljem manje je verovatna,⁷ jer bi uslovila duži prekid drumskog, železničkog i rečnog saobraćaja između Evrope i bliskoistočnih zemalja, što bi se negativno reflektovalo na privredu zemalja članica EZ, a i mnogih drugih. Stoga je teško poverovati da bi zemlje EZ mogle blagonaklono posmatrati ugrožavanje njihovih interesa na tom prostoru, a bez njihove podrške antijugoslovenska koalicija ne

⁶ Agresija antijugoslovenske vojno-ratne koalicije s ograničenim ciljem moguća je samo uz blagonaklon stav i svestranu podršku vodećih zemalja Evropske zajednice.

⁷ Međutim, u našim planovima mobilizacije i odbrane mora biti predviđena i ta mogućnost, kao i odgovarajuće protivmere.

bi smela, niti bi se mogla upustiti u tu avanturu, koja bi mogla prerasti u ratni požar širih razmera.

Navedene pretpostavke pored ostalog, moraju se odraziti na dimenzioniranje, organizaciju, lokaciju i popunu jedinica mirnodopske armije i njeno grupisanje prema nameni kao i na veličinu, organizaciju, mobilizacijski razvoj i popunu ratnih jedinica oružanih snaga, pripremu mobilizacije i brzinu njenog izvršenja i suprotstavljanja mobilisanih jedinica snagama agresora.

Vojna mobilizacija je postala obimna i složena strategijska aktivnost već u drugoj polovini devetnaestog veka, posle uvođenja opšte vojne obaveze i tzv. kadrovskog sistema. U tom periodu nastala je znatna razlika između mirnodopske i ratne organizacije oružanih snaga. Mirnodopska armija je postala „škola“ za obuku ljudstva za potrebe ratnih oružanih snaga i služi kao jezgro za njihov razvoj, a u savremenim uslovima, pored toga, ona treba da se suprotstavi iznenadnom napadu snaga agresora i da svojom borbom i otporom obezbedi prostor i vreme za mobilizaciju ratnih oružanih snaga i svih drugih državnih i privrednih činilaca. Dakle, radi se o veoma složenim zadacima, tim više što brojno stanje mirnodopskih armija malih zemalja najčešće iznosi oko 10–12 odsto brojnog stanja ratnih oružanih snaga. Da bi mirnodopska armija uspešno obavljala svoje osnovne namenske zadatke mora biti odgovarajuće organizovana, savremeno opremljena i grupisana u četiri namenska ešelona:⁸

– Ešelon „B“ (borbeni). Jedinice tog ešelona moraju u miru biti popunjene obučanim ljudstvom i opremljene po ratnoj organizaciji i formaciji, tako da se bez prethodne mobilizacije i koncentracije iz mirnodopskih garnizona lokacije mogu u svako doba suprotstaviti iznenadnom napadu snaga agresora i tako obezbediti prostor i vreme za izvršenje mobilizacije ratnih jedinica oružanih snaga i civilnih organa i organizacija na određenim ili svim delovima državne teritorije.⁹

⁸ Ova koncepcija ima mnoge specifičnosti u odnosu na postojeću klasifikaciju jedinica („A“, „B“ i „R“).

⁹ Združene taktičke jedinice KoV ešelona „B“, *pretežno*, treba locirati u prigraničnoj zoni s ciljem da spreče agresoru brz prodor ka prednjem kraju prvog pojasa odbrane i obezbede izvršenje mobilizacije jedinicama ešelona „M“, odnosno „M-1“ i posедanje najistaknutijih rejonu i zona na prvom pojasa odbrane. Jedinice RV i PVO i deo jedinica KoV ešelona „B“ treba da lociraju u odgovarajućim rejonima u dubini državne teritorije.

Lokaciju tih jedinica opredeljuje, pre svega, njihova namena. Ukupno brojno stanje, broj i vrsta jedinica zavise od broja operativnih i operativno-taktičkih pravaca koji sa teritorije potencijalnog agresora vode u dubinu naše državne teritorije, kapaciteta i prohodnosti tih pravaca, kao i od jačine snaga potencijalnog agresora koje bi u trenutku agresije, počev od „č“ do „č“ +24, mogle biti angažovane na svakom tom pravcu.

– *Ešelon „M“* (mobilizacijsko-razvojni) sačinjavaju komande, jedinice i ustanove znatno smanjenog sastava u odnosu na ratnu organizaciju i formaciju. Zapravo, to su mobilizacijska jezgra koja treba da pripreme i u određenom trenutku izvrše mobilizaciju svojih ratnih jedinica. U odnosu na njihove ratne jedinice imaju znatno manje brojno stanje, i, zavisno od konkretnih uslova, mesta i uloge njihove ratne jedinice u borbenom, odnosno operativnom poretku, kao i od zahteva vezanih za stepen mobilizacijske i borbene gotovosti i organizacijsko-formacijski sastavi (pukovi, brigade i sl.) mogu imati različite tipove mobilizacijskog jezgra, kako u pogledu ukupnog brojnog stanja, tako i u pogledu njihove organizacijsko-formacijske strukture. Na primer: „M-1“, „M-2“, „M-3“ itd.

Mobilizacijsko jezgro „M-1“, po pravilu, treba da imaju združene taktičke jedinice koje po završenoj mobilizaciji odlaze u rejone borbene upotrebe, na prvom polju odbrane (ili u neki drugi očekujući rejon u dubini državne teritorije), u gotovosti za uspešno obavljanje svog prvog ratnog borbenog zadatka. To zahteva i jezgro organizacijsko-formacijskog sastava koje može da obavlja veoma obimne i složene aktivnosti kojima se obezbeđuje tako visok stepen mobilizacijske i borbene gotovosti ratnih jedinica. Svakako, to podrazumeva intenzivnu obuku, uključujući izvođenje mobilizacijsko-taktičkih vežbi (s bojevim gađanjem) s celokupnim ratnim sastavom u određenim vremenskim intervalima, redovno podmlađivanje vojničkog i starešinskog sastava, organizovanje prigodnih sastanaka vojničkog i starešinskog sastava radi boljeg upoznavanja, jačanje međusobnog poverenja, razvijanje drugarstva i prijateljstva, što je značajan preduslov za izgradnju moralno snažnih borbenih kolektiva i zaloga za uspešno izvođenje svih ratnih zadataka. Borbena gotovost tih jedinica po završenoj mobilizaciji mora biti na nivou borbene gotovosti jedinica

ešelona „B“. Taj zahtev se može ispuniti dobrim planiranjem i organizacijom obuke rezervnog sastava i jedinica kao celine.

Mobilizacijska jezgra „M-2“ imaju istu namenu kao i „M-1“, ali su manjeg brojnog sastava i, po pravilu, pripremaju mobilizaciju ratnih jedinica namenjenih za posedanje rejona i zona na drugom pojasu odbrane. Pri izvođenju mnogih mobilizacijskih aktivnosti maksimalno se oslanjaju na rezervni sastav. Mobilizacijska i borbena gotovost jedinica za čiju su pripremu mobilizacije odgovorna jezgra „M-2“ proveravaju se u nešto ređim vremenskim intervalima, i to s nižim organizacijskim jedinicama iz sastava ratne jedinice. U odnosu na „M-1“, ratne jedinice koje razvijaju jezgra „M-2“, po pravilu, popunjavaju se sa znatno šire teritorije i mobilizacija može nešto duže trajati. Međutim, pri određivanju veličine teritorije za popunu i trajanje mobilizacije, pored ostalog, treba uzimati u obzir činjenicu da tim jedinicama, po završenoj mobilizaciji, pre obavljanja prvog borbenog zadatka treba obezbediti najmanje 2-3 dana za obuku i organizacijsko sređivanje.

Mobilizacijska jezgra „M-3“ mogu biti manjeg sastava u odnosu na jezgra „M-2“. Ona, po pravilu, razvijaju ratne jedinice, koje se popunjavaju skoro s celokupne državne teritorije, a mobilizacija im relativno duže traje. Te su jedinice po završenoj mobilizaciji rezerva vrhovne komande. Isto tako, po završenoj mobilizaciji a pre upotrebe, potrebno je obezbediti od pet do osam dana za obuku i organizacijsko sređivanje jedinice.

Bez mobilizacijskog jezgra, po pravilu, mobiliše se veliki broj manjih taktičkih jedinica TO kojima je osnovni zadatak kontrola teritorije i obezbeđenje značajnih objekata koji bi mogli biti cilj dejstva ubačenih diverzantsko-terorističkih grupa i „pete kolone“. To se odnosi i na dopunske centre vojnoteritorijalnih komandi i dopunske jedinice operativnih komandi i dopunske jedinice u sastavu viših združenih taktičkih jedinica Kopnene vojske.

Pored mobilizacijskih jezgara ešelona „M“, kojima je osnovni zadatak priprema i izvođenje mobilizacije, mobilizacijskim aktivnostima, u potrebnom obimu, bave se i jedinice i ustanove ostalih ešelona („N“- nastavni, „L“- logistički, a

„B“ – borbeni samo onima koje se odnose na mobilizaciju njihovih dopunskih jedinica i popunu gubitaka).

Ešelon „N“ (nastavni). Budući da savremene oružane snage imaju raznovrsna, složena i efikasna borbeno sredstva, za njihovo održavanje i efikasno korišćenje potrebni su brojni stručnjaci različitog profila, opšteg i specifičnog znanja i obrazovanja. Naime, radi se o nekoliko stotina tzv. vojnoevdencionih specijalnosti, što zahteva odgovarajuću kadrovsku i materijalno-tehničku bazu. Međutim, pošto je to „škola“ s mnoštvom „učenika“, njen kapacitet mora odgovarati veličini godišnje regrutne populacije, a školovanje svake specijalnosti ukupnom broju formacijskih mesta određenih specijalnosti prema ratnoj formaciji, kao i predviđenom učešću određene specijalnosti u strukturi očekivanih gubitaka u eventualnom budućem ratu. Ako se o tome ne vodi računa, već se polazi samo od potreba popune jedinica i ustanova mirnodopske armije, nastaju ozbiljni problemi popune ratnih oružanih snaga pojedinim specijalnostima.¹⁰ Na primer, mirnodopskoj JNA bile su potrebne 34 godine za obučavanje potrebnog broja poslužilaca MB-82 mm za popunu svih formacijskih mesta te specijalnosti u ratnim oružanim snagama, za poslužioce MB-120 mm – 20 godina, dok je za mnoge specijalnosti to vreme znatno kraće, i kreće se od dve do 10 godina.

Taj ešelon sastoji se od potrebnog broja nastavnih jedinica i nastavnih centara rodova i službi za obuku vojnika i vojnih škola i akademija za školovanje starešina. Po završenoj obuci, po pravilu, ljudstvo se upućuje za popunu jedinica i ustanova iz sastava ešelona „B“ (borbeni), „M“ (mobilizacijsko-razvojni) i „L“ (logistički). Međutim, ako se pri regrutovanju i dimenzioniranju nastavnih jedinica i nastavnih centara uzimaju u obzir samo potrebe popune ratnih oružanih snaga, pojaviće se problem popune nekih formacijskih mesta ili nekih rodova i službi u celini, jer pri rešavanju organizacijskih problema mirnodopske armije i ratnih oružanih snaga nemoguće je naći optimalna rešenja i eliminisati sve disproporcije između zahteva i potreba mirnodopske armije i ratnih oružanih snaga. Taj problem se može ublažiti obukom suficitarnih specijalnosti za popunu njima bliskih deficitarnih specijalnosti, odnosno

¹⁰ Detaljnije: Stevo Tankosić, *Analiza stanja i osnovni problemi popune oružanih snaga SFRJ ljudstvom u ratu*, Institut za strategijska istraživanja, Beograd, 1987.

izučavanjem dva, što je moguće srodnija programa. Osposobljenost za obavljanje obe formacijske dužnosti mora, pre upisivanja u jedinični karton vojnika, obavezno utvrditi komisija, jer je to veoma značajno i ne sme se prepustiti subjektivnoj oceni pojedinaca.

Mirnodopska lokacija jedinica i ustanova ešelona „N“ treba da se nalazi na delovima teritorije na kojima bi, uglavnom, bez premeštanja (uz odgovarajuću disperziju i nužno prilagođavanje ratnim uslovima) mogle nastaviti rad u toku rata, prema ratnim programima obuke regruta, preobuku suficitarnih specijalnosti, i obuku dobrovoljaca.

Ešelon „L“ (logistički) obuhvata jedinice, ustanove, remontne zavode i službe (saobraćajna, tehnička, intendantska, građevinska, sanitetska). Zadaci jedinica i ustanova tog ešelona su veoma obimni i složeni, kako u odnosu na zadovoljenje potreba mirnodopske armije, tako i u pogledu nabavke, čuvanja i održavanja materijalno-tehničkih sredstava za potrebe ratnih oružanih snaga. Veliki obim zadataka koji se obavljaju za mirnodopsku armiju i ratne oružane snage uslovljava znatnu razvijenost jedinica tog ešelona u miru u odnosu na njegovu brojnu zastupljenost u sastavu ratnih oružanih snaga. Svakako, to se neposredno odražava na obim mobilizacije i olakšava proces pripreme i izvršenja mobilizacije jedinica i ustanova tog ešelona.

Podela mirnodopske armije na četiri namenska ešelona je uslovna, a izvedena je prema osnovnoj nameni, iako jedinice i ustanove svakog ešelona mogu obavljati i izvesne zadatke drugih ešelona. Tako, na primer, jedinice ešelona „B“ mogu izvoditi više faze obuke (taktičke vežbe sa bojevim gađanjima, združene taktičke vežbe, manevre i sl.), kao i mobilizacijske aktivnosti kojima se stvaraju potrebni preduslovi za popunu gubitaka od samog početka rata. Pored osnovnog namenskog zadatka, jedinice i ustanove ešelona „N“ u potrebnom obimu obavljaju mobilizacijske aktivnosti radi njihovog prilagođavanja za rad u ratnim uslovima, upućuju obučene vojnike u jedinice drugih ešelona i primaju na obuku ratne partije regruta, dobrovoljce i vojne obveznike, radi osvežavanja znanja, doobuke i preobuke (prekvalifikacije) za deficitarne specijalnosti. Slično je i sa jedinicama i ustanovama ešelona „L“.

Navedena sistematizacija i grupisanje jedinica i ustanova mirnodopske armije u četiri namenska ešelona može znatno olakšati sagledavanje međusobnog odnosa između tih ešelona, a i realniju ocenu borbenih mogućnosti mirnodopske armije u slučaju iznenadne agresije, tj. njenih mogućnosti da obezbedi prostor i vreme za izvršenje mobilizacije ratnih snaga.¹¹

Prema tome, s obzirom na naš geostrategijski položaj i veoma ograničene mogućnosti mirnodopske armije da se za relativno duže vreme uspešno suprotstavi iznenadnom napadu snaga agresora, brza mobilizacija naših ratnih oružanih snaga i ostalih struktura društva dobija poseban značaj. U takvim uslovima realno je očekivati da će mobilizacija biti prvi strategijski cilj za koji će se boriti protivničke strane: agresor – da je onemogućí, a branilac – da je izvrši. Da bi se u tako složenim uslovima omogućilo uspešno izvršenje mobilizacije nameće se potreba: (1) da se koliko je moguće smanji njen obim; (2) da se u celini ili većim delom izvede pre početka borbenih dejstava, tajno i postepeno prema zaoštavanju političkih odnosa; (3) da se ratne jedinice mobilišu u rejonima borbene upotrebe (taj zahtev se odnosi na jedinice „M-1“), te da se time maksimalno skрати vreme potrebno za koncentraciju i razvoj snaga; (4) da se preduzmu odgovarajuće mere bezbednosti i borbenog obezbeđenja na celokupnoj državnoj teritoriji, i (5) da sistem i konkretni planovi omogućí njeno uspešno izvršenje i u slučaju iznenadne agresije.

Zahtev za smanjenjem obima mobilizacije povećanjem mirnodopskih oružanih snaga i materijalnih rezervi realizovan je uspešno samo kod vodećih svetskih sila. Mnoge male, posebno nerazvijene zemlje ne mogu smanjiti obim svoje mobilizacije, jer u doba mira, zbog ograničene ekonomske moći, ne mogu izdržati brojno jake mirnodopske oružane snage i obezbediti velike materijalne rezerve. Zbog toga je i savremena mobilizacija tih zemalja veoma obimna, složena i

¹¹ Navedene prednosti grupisanja mirnodopske armije u četiri namenska ešelona podrazumevaju i analognu sistematizaciju redovnih i vanrednih izveštaja o borbenoj i mobilizacijskoj gotovosti jedinica i ustanova mirnodopske armije. Borbena sposobnost armije ne zavisi samo od njenog brojnog stanja, već, pre svega, od broja vojnika u njenom borbenom ešelonu, tehničke opremljenosti jedinica tog ešelona i obučenosti ljudstva da efikasno koristi borbenu tehniku i naoružanje. Avnojska Jugoslavija imala je brojnu mirnodopsku armiju, ali s malim brojem jedinica koje su bez prethodne mobilizacije mogle obavljati borbene zadatke. Savezna Republika Jugoslavija može, i mora, rešiti taj problem na znatno efikasniji način.

osetljiva, te brzina njenog izvođenja dobija sve veći strategijski značaj.

Iako je u savremenim uslovima znatno naglašena potreba izvršenja mobilizacije pre početka agresije, nije izvesno da li će to biti uvek moguće u zemljama žrtvama eventualne agresije, jer dostignuti stepen organizacije, materijalno-tehničke opremljenosti i borbene gotovosti mirnodopskih oružanih snaga potencijalnih agresora omogućava znatno skraćanje vremena potrebnog za neposrednu pripremu početnih ratnih dejstava. Skraćenje tog vremena otežava pravovremeno otkrivanje predstojeće opasnosti i pravovremeno donošenje odluke za izvršenje mobilizacije, što je značajan strategijski problem odbrane svih zemalja koje u doba mira nemaju dovoljno borbeno spremnih snaga da bi se u slučaju iznenadne agresije mogle bez prethodne mobilizacije duže vreme uspešno suprotstaviti iznenadnom dejstvu snaga agresora. U tim uslovima uspeh odbrane mnogih malih i ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja, pored ostalog, umnogome će zavisiti od brzine izvršenja mobilizacije i brzine razvoja i suprotstavljanja mobilisanih jedinica snagama agresora, brzine prelaska svih drugih državnih i privrednih struktura s mirnodopske organizacije na ratnu i brzine dovođenja te organizacije u stanje spremnosti za uspešan rad u ratnim uslovima.

USKLAĐIVANJE VELIČINE MIRONODOPSKE I RATNE ARMIJE S LJUDSKIM RESURSIMA

Sada kada se nalazimo u završnoj fazi raspada avnojske i, uporedo s tim, u procesu konstituisanja nove Jugoslavije, u čijem su sastavu Republika Crna Gora i Republika Srbija, rukovodstvo nove države mora, gotovo istovremeno, razmatrati brojne probleme i doneti u jednom „paketu“ mnoge međusobno uslovljene strategijske odluke, koje se, neposredno ili posredno, odnose na mobilizaciju oružanih snaga i države u celini. Među tim odlukama najsloženije su: odluka o veličini i organizacijsko-formacijskoj strukturi mirnodopske armije i odluka o veličini i organizacijsko-formacijskoj strukturi ratnih oružanih snaga. Pre donošenja te dve međusobno tesno

povezane i uslovljene odluke moraju se razmotriti i naći optimalna rešenja za više značajnijih strategijskih problema.

Jedan od tih problema jeste i popuna mirnodopske armije i ratnih oružanih snaga ljudstvom, a od njegovog rešenja zavise kvantitet i kvalitet mirnodopske armije i ratnih oružanih snaga. Taj problem se često tretira i u sredstvima javnog informisanja, ali uprošćeno i površno. „Stručnjaci“ za vojna pitanja ističu da je kraj devedesetih godina ovog veka vreme profesionalnih armija. Smatraju da savremeni svet u svim aktivnostima zahteva profesionalnost, pa tako i u oružanim snagama u modernim zemljama. Međutim, teško da ta ideja odgovara našim ekonomskim mogućnostima i našem geostrategijskom položaju, koji uslovljava postojanje relativno jače mirnodopske armije i njeno višestruko narastanje u slučaju eventualne agresije antijugoslovenske vojno-ratne koalicije i borbe na dva fronta (jugoistočnom i severozapadnom).¹² Osim toga nijedna zemlja nema u miru profesionalnu vojsku koja, bez prethodne mobilizacije, tj. brojnog narastanja, može uspešno da ostvari svoj ratni cilj.

Jugoslavija je do sada imala kombinovani način popune. Profesionalcima su popunjavana formacijska mesta starešina, i formacijska mesta poslužilaca skupih i veoma složenih borbenih sistema. Uбудuće, trebalo bi da se to proširi i na celokupan sastav nekih specijalnih jedinica koje u doba mira moraju imati veoma visok stepen borbene gotovosti. U okviru tog kombinovanog načina popune i dalje će morati da ostane dominantna popuna na principu opšte vojne obaveze. Samo primenom takvog načina u postojećim uslovima, mogu se obezbediti odgovarajući kvantitet i kvalitet popune.

Razvoj ratne tehnike ne umanjuje, već potencira značaj ljudskog činioca, fantastično povećavajući njegove borbene mogućnosti. Zbog toga su odabiranje i osposobljavanje ljudi da znalački koriste savremenu tehniku jedan od značajnih zadataka daljeg razvoja i modernizacije oružanih snaga. Naime, sve zemlje posvećuju veliku pažnju razvoju i usavršavanju sistema mirnodopske popune svojih oružanih snaga, polazeći od sopstvenih društveno-političkih, ekonomskih, demograf-

¹² Profesionalizacija mirnodopske armije nameće problem početnih ratnih oružanih snaga, a posebno popune gubitaka tokom rata.

skih, doktrinarnih i drugih činilaca. Popuna naših oružanih snaga i ubuduće treba da se ostvaruje pretežno na principu *opšte vojne obaveze građana*, koja se sastoji „...iz regrutne obaveze, obaveze služenja vojnog roka i obaveze služenja u rezervnom sastavu“.¹³

Popuna mirnodopske armije prema principu opšte vojne obaveze građana zahteva precizno planiranje i usklađivanje mnoštva različitih činilaca u organizacijsko-formacijskoj strukturi mirnodopskih i ratnih oružanih snaga. Sistem te popune treba da omogući: pravilan izbor ljudstva potrebnog za popunu svih vidova, rodova, službi i pojedinih specijalnosti, a i odgovarajuću popunu svih jedinica i ustanova; nesmetano izvođenje obuke prema odgovarajućim planovima i programima i stvaranje obučenih rezervi ljudstva na određenim teritorijama prema potrebama popune ratnih jedinica koje se razvijaju na osnovu plana mobilizacijskog razvoja, a pored toga i odgovarajuće rezerve za popunu gubitaka tokom rata. Da bi se to postiglo organizacija popune mirnodopske armije mora, pored ostalog, odgovarati: izvorima regrutnog potencijala (regrutna populacija) i u kvantitativnom i u kvalitativnom pogledu; organizacijsko-formacijskoj strukturi mirnodopske armije i ratnih oružanih snaga; organizaciji i dužini obuke i vojnog roka.

Usklađivanje nekih činilaca u popuni mirnodopske armije

Jedinice i ustanove mirnodopske armije mogu se popunjavati *neposredno, posredno ili kombinovano*.

Usklađivanje veličine mirnodopske armije sa regrutnom populacijom i dužinom vojnog roka. Odgovarajuću popunu mirnodopske armije moguće je obezbediti samo ako je njena veličina određena na osnovu veličine regrutne populacije i trajanja vojnog roka. Približna veličina mirnodopske armije za koju se može obezbediti odgovarajuća popuna postojećom

¹³ U Zakonu o vojnoj obavezi se ističe: „Vojnoj obavezi podležu svi jugoslovenski građani“. Pri tome „žene ne podležu regrutnoj obavezi ni obavezi služenja vojnog roka“. Njihove obaveze u vezi sa služenjem u rezervnom sastavu JNA i Teritorijalnoj odbrani su različite. „Obavezi služenja u Teritorijalnoj odbrani podležu... sve žene sposobne za vojnu službu (vojni obveznici), a obavezi služenja u rezervnom sastavu JNA – žene – vojni obveznici koje imaju spremu za vršenje stručnih i tehničkih službi u JNA“. Taj zakon se mora preispitati i uskladiti sa zahtevima i potrebama odbrane nove države.

regrutnom populacijom, mogućim brojem angažovanih profesionalaca i trajanjem vojnog roka dobija se prema formuli:

$$V_a = \left(\frac{B_s \cdot P_g}{100} \cdot T_{vr} \right) + Pr,$$

gde je:

V_a – približna globalna veličina mirnodopske armije,

B_s – ukupan broj stanovnika zemlje,

P_g – veličina godišnje regrutne populacije izražena u procentima u odnosu na broj stanovnika,¹⁴

100 – konstantan broj,

T_{vr} – trajanje vojnog roka u godinama, i

Pr – broj mogućeg angažovanja profesionalaca.

Kako je mirnodopska armija jezgro za razvoj ratnih oružanih snaga i „škola“ za obuku ljudstva za njihovu popunu, veličina i organizacijsko-formacijska struktura mirnodopske armije mora biti usklađena s veličinom i organizacijsko-formacijskom strukturom ratnih oružanih snaga, a i sa svojim osnovnim zadacima. Veličina i organizacijsko-formacijska struktura ratnih oružanih snaga određuje se na osnovu svestrane procene svih uticajnih činilaca, tj. na osnovu strategijsko-operativnih potreba, ali je ograničena mogućnostima početne popune očekivanih gubitaka u svim fazama eventualnog budućeg rata, kao i ekonomskoj moći zemlje. Takođe, veličina mirnodopske armije, ograničena je mogućnostima njene popune, ali i ekonomskim mogućnostima države.

Na osnovu navedene formule može se odrediti najveća moguća veličina mirnodopske armije s raspoloživim izvorima za popunu. Ako bi mirnodopska armija bila veća od rezultata dobijenog prema navedenoj formuli, s postojećom regrutnom populacijom i angažovanim profesionalcima ne bi se mogla obezbediti odgovarajuća popuna te armije. To bi uslovalo potrebu za produženje vojnog roka ili povećanje broja profesionalaca. Međutim, ako bi bila manja od rezultata dobijenih prema toj formuli, armija ne bi mogla prihvatiti svu regrutnu populaciju. To bi zahtevalo skraćivanje vojnog roka ili smanjenje

¹⁴ U odnosu na broj stanovnika, veličina godišnje regrutne populacije (regrutni kontingent) na pojedinim delovima teritorija je veoma različita. Tako, na primer, iznosi u: centralnoj Srbiji 0,7, Kosovu i Metohiji 3,5, Vojvodini 0,5 i Crnoj Gori 1,2 odsto. Od tog broja, zavisno od utvrđenih kriterija sposobnosti, na regrutovanju otpada oko 10 odsto.

broja profesionalaca, ali interesi obuke i borbene gotovosti mirnodopske armije ograničavaju te mogućnosti. Iz toga proizilaze potreba i značaj usklađivanja veličine mirnodopske armije s veličinom regrutne populacije i dužinom trajanja vojnog roka, kao i mogućnostima za angažovanje profesionalaca.

Predlažemo *dva načelna primera* za određivanje moguće veličine mirnodopske armije za zemlju od 10.000.000 stanovnika, čija je godišnja populacija oko 0,75 odsto u odnosu na ukupan broj stanovnika i koja može angažovati oko 30.000 profesionalaca. U oba primera biće različito samo trajanje vojnog roka (u prvom primeru iznosi šest meseci, odnosno 0,5 godina, a u drugom 12 meseci, odnosno godinu dana).

Primer 1:

$$V_a = \left(\frac{10.000.000 \cdot 0,75}{100} \cdot 0,5 \right) + 30.000.$$

$$V_a = 67.500 \text{ ljudi.}$$

Primer 2:

$$V_a = \left(\frac{10.000.000 \cdot 0,75}{100} \cdot 1 \right) + 30.000.$$

$$V_a = 105.000 \text{ ljudi.}$$

Na osnovu proračuna sa brojnim vrednostima elemenata u prvom primeru, veličina mirnodopske armije iznosi oko 67.500 ljudi (neprofesionalni regrutni deo oko 37.500 i profesionalni deo 30.000), a u drugom primeru oko 105.000 ljudi (neprofesionalni regrutni deo oko 75.000 i 30.000 profesionalaca). U odnosu na prvi, u drugom primeru armija je veća za oko 37.500 ljudi. To je postignuto produženjem vojnog roka, a dalje povećanje bi se moglo postići takođe produženjem vojnog roka, povećanjem profesionalnog dela ili kombinovano. Međutim, produženje vojnog roka preko godine dana, pored političkih, stvara i mnoge socijalne probleme. S druge strane, povećanje broja profesionalaca uslovljava veće opterećenje poreskih obveznika (svako znatnije poresko opterećenje može imati višestruke posledice).

Da bi vojnički poziv bio ekonomski primamljiv, za *relativno kratak radni vek*, vojnik profesionalac treba da ima zaradu (platu) kojom će trajno rešiti svoje egzistencijalne probleme, jer se, u protivnom, neće moći obezbediti odgovarajući kvantitet i kvalitet popune. Svakako, to je jedan od najozbiljnijih problema u ostvarenju ideje o potpunoj profesionalizaciji vojske.

S elementima navedenim u prvom načelnom primeru dobijena je impozantna veličina armije (67.500). Međutim, za obuku vojnika potrebno je oko šest meseci, a kako je u tom primeru i dužina vojnog roka šest meseci, znači da će vojnik čitav vojni rok provesti u nastavnom centru, odnosno u nastavnoj jedinici. Pored toga, za obučavanje tih (37.500) vojnika-regruta potrebno je angažovati, globalno, oko 10.000 ljudi iz profesionalnog dela armije (pre završetka obuke vojnici se ne mogu angažovati za obavljanje borbenih i drugih zadataka). Stoga, u tom primeru, za obavljanje svih drugih zadataka, kao što su: organizacija i funkcionisanje sistema komandovanja i veza; obezbeđenje granice, popuna jedinica ešelona „B“ i „L“, priprema mobilizacije ratnih oružanih snaga itd., može se angažovati samo 20.000 ljudi iz profesionalnog dela armije. Navedeni primer ima isključivo načelan karakter i treba da podstakne na razmišljanje o problemima koji nastaju ako se trajanje vojnog roka svede na trajanje obuke, i ako se vojnici po završenoj obuci ne angažuju za popunu jedinica ešelona „B“ (borbeni), „M“ (mobilizacijsko-razvojni) i „L“ (logistički), već odu iz armije, dok se za popunu tih jedinica angažuju isključivo profesionalni vojnici. Naime, nameće se pitanje da li bi to mogla da podnese ekonomija i mnogo bogatije zemlje nego što je SR Jugoslavija.

Zavisno od organizacije i dužine obuke i vojnog roka, regruti se mogu upućivati u armiju jednom ili više puta godišnje, odnosno u toku trajanja vojnog roka. Isto tako, jednokratno ili višekratno upućivanje regruta može se odnositi na pojedine delove armije ili na armiju u celini. U svakom tom slučaju mora se voditi računa o tome *da intervali upućivanja regruta odgovaraju dužini trajanja obuke i da su sadržani u vojnom roku bez ostatka*. Svako odstupanje od mogućih intervala upućivanja regruta dovelo bi do neravnomerne popune jedinica, a dužina obuke do toga da jedinica istovre-

meno izvodi obuku s dve ili više partija regruta. To bi stvorilo velike teškoće u organizaciji i izvođenju obuke. Budući da se ne može uspešno izvesti obuka savremenog vojnika u periodu kraćem od šest meseci, ograničene su mogućnosti upućivanja regruta u armiju u toku jedne godine, odnosno u toku vojnog roka.

Neki elementi sistema popune mirnodopske armije

Popuna mirnodopske armije sastoji se iz više različitih i međusobno uslovljenih aktivnosti koje izvode odgovarajući vojni i civilni organi, počev od uvođenja regruta u evidenciju, do otpuštanja vojnika iz armije posle odsluženja vojnog roka. Za izvođenje tih aktivnosti potreban je odgovarajući sistem koji se naziva *sistem popune mirnodopske armije*, a koji ima dve međusobno uslovljene komponente: regrutovanje i popunu. Taj sistem je podsistem sistema mobilizacije, a njegove funkcije su značajne za funkcionisanje sistema mobilizacije u celini.

Prilikom izgradnje i usavršavanja sistema regrutovanja svaka zemlja polazi od svojih specifičnih potreba i zahteva. Međutim, regrutni poslovi u većini stranih zemalja pretežno su u nadležnosti vojnih organa. Istočnoevropske zemlje za te zadatke uglavnom imaju vojne komesarijate na nivou odgovarajućih organa vlasti, koji ih obavljaju preko regrutnih komisija, s tim što regrutovanju prethodi medicinska obrada regruta u civilnim zdravstvenim ustanovama. Zapadne zemlje imaju uglavnom regrutne centre koji su stalne i stacionarne armijske ustanove za obavljanje svih regrutnih poslova, uključujući medicinsku obradu i psihološku selekciju i klasifikaciju svih regruta. I u jednim i u drugim zemljama u centralnim (najvišim) organima objedinjena je funkcija regrutovanja i popune za razliku od izvršnih organa, u kojima su te dve funkcije odvojene (regrutne komisije, odnosno regrutni centri obavljaju regrutovanje, a posebni organi obavljaju poslove popune, odnosno neposredni raspored regruta i njihovo upućivanje u jedinice).

Kod nas su do 1986. godine sve planske i kontrolne funkcije regrutovanja i popune, a delimično i neke izvršne, obavljali vojni organi (Generalštab JNA, komande armija,

uprave vojnih okruga i regrutni centri), a organi za narodnu odbranu odnosnih društveno-političkih zajednica (opština), isključivo, vodili su evidenciju vojnih obveznika i izvršne poslove vezane za realizaciju planova vojnih organa. U toku 1986. godine preneti su svi poslovi u vezi s regrutovanjem i popunom mirnodopske armije i ratnih oružanih snaga, odnosno mobilizacijom, izuzev poslova iz nadležnosti Generalštaba JNA, na civilne organe – republičke, pokrajinske, zajednice opština i opštine. Ta odluka, koja je sada van snage, je imala već dobro poznate negativne posledice. U međuvremenu formirani su vojni okruzi i vojni odseci, pa imamo sličnu organizaciju koju smo imali neposredno posle drugog svetskog rata. Smatramo da je najveća slabost postojeće organizacije, pored ostalog, to što dva različita organa vode brigu o popuni oružanih snaga ljudstvom (Personalna uprava SSNO – profesionalcima, vojnicima i starešinama a Generalštab oružanih snaga – vojnicima regrutima i vojnicima u rezervnom sastavu, tj. ljudstvom koje se za popunu oružanih snaga angažuje na osnovu opšte vojne obaveze). Takva rešenja su neracionalna i neefikasna u miru, a u ratu bi mogla imati i ozbiljnije posledice. Neracionalnost i neefikasnost tog rešenja potencira i nedostatak tešnje organizacijske i funkcionalne povezanosti između navedenih organa i organa odgovornih za obavljanje logističkih funkcija, jer ljudi i materijalna sredstva su osnov svake organizacije, a samo dobro koordinirana i usklađena popuna ljudima i materijalno-tehničkim sredstvima može dati željene rezultate. Stoga, ne mogu se nezavisno rešavati problemi popune ljudstvom od problema njihove ishrane, zdravstvenog i materijalno-tehničkog obezbeđenja. S rešavanjem tih problema tesno mora biti povezano i dobro koordinirano obezbeđenje teritorije na kojoj se nalaze izvori za popunu oružanih snaga i izvori za obezbeđenje uslova za život i rad celokupnog stanovništva.

Organizacijsko i funkcionalno povezivanje organa za popunu oružanih snaga ljudstvom i logistiku

Da bi prevazišli utvrđene slabosti, smatramo da bi trebalo organizacijski objediniti poslove iz sadašnje nadležnosti navedenih organa. Svakako, radi se o funkcijama koje će, zbog

svog karaktera, biti u delokrugu budućeg ministarstva odbrane SRJ, za koje će biti odgovoran ministar odbrane. Višepartijski sistem i rešenja u Ustavu SRJ uslovljavaju drugačiju preraspodelu funkcija koje su do sada bile u nadležnosti saveznog sekretara za narodnu odbranu i načelnika Generalštaba. Pri toj preraspodeli u nadležnosti načelnika Generalštaba mogu ostati samo operativne funkcije. Takođe, i ostale operativne komande trebalo bi rasteretiti poslova koji su vezani za teritoriju i vojnoteritorijalne organe. Stoga smatramo da treba transformisati postojeće štabove Teritorijalne odbrane i vojnoteritorijalne organe (vojne okruge i vojne odseke) u vojnoteritorijalne komande, koje bi imale sledeće funkcije:

- 1) regrutovanje i popunu mirnodopskih i ratnih oružanih snaga svim kategorijama ljudstva (vojnici regruti, vojnici profesionalci, rezervne i aktivne starešine, kao i aktivisti iz domena pripreme i izvršenja mobilizacije u miru i ratu);

- 2) obezbeđenje teritorije i značajnijih objekata na određenoj teritoriji. To znači da za obavljanje tih zadataka treba imati i odgovarajuće jedinice, ali po organizaciji i veličini bitno različite od postojećih jedinica teritorijalne odbrane;

- 3) logističku podršku, za koju moraju imati odgovarajuće jedinice i ustanove (saobraćajne, tehničke, intendantske, sanitetske, tehničke radionice, zavode i slično);

- 4) organizaciju saradnje i koordinacije s odgovarajućim državnim organima, političkim partijama i pokretima, verskim zajednicama u vezi s pripremom i obavljanjem aktivnosti značajnih za odbranu, život i rad, odnosno dejstvo vojske na određenoj teritoriji.

Pored navedenih jedinica i ustanova, vojnoteritorijalnim komandama su potčinjeni i dopunski centri, a one su odgovorne za pripremu njihove mobilizacije u miru i permanentnu mobilizaciju i kontinuiranu popunu gubitaka u ratu prema planovima (zahtevima) operativnih jedinica. U ratu se vojnoteritorijalnim komandama pretpotčinjavaju nastavni centri i nastavne jedinice, vojne škole i akademije.

Vojnoteritorijalne komande imaju hijerarhijsku organizacijsku strukturu. Najviša vojnoteritorijalna komanda bila bi komanda vojne oblasti, neposredno potčinjena ministru odbrane. Zavisno od konkretne procene, teritorija SRJ može biti podeljena na tri ili više oblasti. To bi trebalo da budu komande

znatno manjeg organizacijsko-formacijskog sastava i ranga od dosadašnjih komandi vojnih oblasti. Jezgro za njihovo formiranje trebalo bi da budu postojeći republički štabovi Teritorijalne odbrane.

Hijerarhijski niži stepen od prethodnog bila bi komanda vojnog područja. Postojeće zonske štabove TO i vojne okruge trebalo bi transformisati u te komande. Svakako, njima bi trebalo dati niži rang od ranga koji su nekada imale komande vojnih područja. One bi obavezno morale da imaju znatno manje brojno stanje od zbira brojnog stanja zonskih štabova TO i komande vojnih okruga. Radi što veće organizacijske racionalnosti i funkcionalne efikasnosti trebalo bi omogućiti integraciju nekih funkcija koje sada obavljaju regionalne uprave Ministarstva odbrane Republike Srbije. Smatramo da bi izučavanje tog problema potvrdilo mišljenje o mogućnosti i celishodnosti te zamisli.

Najniži hijerarhijski stepen bila bi opštinska vojnoteritorijalna komanda. Jezgro za formiranje tih komandi bili bi postojeći opštinski štabovi TO i vojni odseci. Ukupno brojno stanje tih komandi trebalo bi da bude znatno manje od ukupnog zbira brojnog stanja postojećih štabova TO i vojnih odseka JNA. Takođe, trebalo bi izučiti potrebe i mogućnosti za integraciju nekih aktivnosti koje obavljaju odeljenja narodne odbrane opština s aktivnostima koje bi obavljale opštinske vojnoteritorijalne komande. Smatramo da postoje takve mogućnosti i da bi to doprinelo racionalizaciji, a i većoj efikasnosti u obavljanju tih aktivnosti.

Mogućnosti za popunu ratnih oružanih snaga i druge potrebe i mogućnosti za angažovanje ljudskog potencijala

Mogućnosti popune ratnih oružanih snaga, pored ostalog, zavise od njihove veličine i organizacijsko-formacijske strukture, veličine i strukture očekivanih gubitaka ljudstva u eventualnom budućem ratu i od rezervi obučenog ljudstva. Zatim, koliko struktura specijalnosti tih rezervi odgovara formacijskim potrebama svakog roda i službe i očekivano učešće pojedinih specijalnosti u strukturi gubitaka, ali i koliki broj vojnih obveznika mogu angažovati oružane snage a da se ne dovede u pitanje uspešno funkcionisanje državnih organa,

privrednih preduzeća i društvenih delatnosti posebno značajnih za vođenje rata.

Veličina i organizacijsko-formacijska struktura ratnih oružanih snaga uslovljena je našim strategijsko-operativnim potrebama (koje proizilaze iz našeg geostrategijskog položaja, karakteristika našeg ratišta i očekivanog odnosa snaga na tom ratištu i, u okviru njega, na svakom potencijalnom vojištu). Međutim veličina tih snaga ograničena je raspoloživim resursima ljudskog potencijala i mogućnostima za materijalno-tehničko opremanje i njihovo izdržavanje u svim fazama rata. Pod raspoloživim resursima ljudskog potencijala podrazumevaju se obučeni vojni obveznici, kao i celokupan profesionalni sastav mirnodopske armije.

Broj obučenih vojnih obveznika kojima se mogu popunjavati ratne jedinice i ustanove, odnosno jedinice i ustanove početnih ratnih oružanih snaga, zavisi od: veličine godišnje regrutne populacije (P_g), odnosno regrutnog kontingenta; veličine prosečnog godišnjeg rastura (R_g), odnosno koeficijenta tog rastura (65 do 75), i dužine služenja u rezervnom sastavu (T_{sr}). Približan broj tih obveznika (B_o) dobija se po formuli:

$$B_o = \frac{P_g \cdot R_g}{100} \cdot T_{sr},$$

Prema toj formuli može se dobiti i približan broj obveznika za sledeće vrednosti tih elemenata: $P_g = 70.000$, $R_g = 70$ i $T_{sr} = 40$ godina.

Načelan primer:

$$B_o = \frac{70.000 \cdot 70}{100} \cdot 40$$

$$B_o = 1.960.000.$$

Prema tome, pri vrednostima elemenata navedenih u primeru, ukupni globalni resursi za popunu oružanih snaga su oko 1.960.000 obveznika.¹⁵ Međutim, ako bi se angažovao sav taj

¹⁵ Međutim, tom broju treba dodati još tri godišta: godište na odluzenju vojnog roka, godište koje je regrutovano i očekuje uput na odsluženje vojnog roka, i godište koje će biti regrutovano u tekućoj godini. Verovatno, na osnovu opštih znanja koja je stekla ženska omladina u procesu redovnog školovanja, za popunu oružanih snaga moglo bi se bez većih teškoća angažovati oko 100.000 – 150.000 žena, pretežno u službama (sanitetska, intendantska, saobraćajna), vezi itd.

potencijal za početnu popunu ratnih oružanih snaga došlo bi do paralize skoro svih privrednih aktivnosti, uključujući i rad preduzeća i ustanova od posebnog značaja za snabdevanje oružanih snaga borbenim i životnim potrebama, prekida veza, železničkog i drumskog saobraćaja, onemogućilo bi se funkcionisanje državnih organa itd. Osim toga, ostalo bi se bez rezervi potrebnih za popunu gubitaka. Zbog nemogućnosti popune gubitaka brzo bi opadalo brojno stanje jedinica, što bi uticalo na njihov moral i ukupnu sposobnost.

Da bi se izbegli navedeni problemi, smatramo da početnu popunu treba svesti u tzv. okvire normalnog naprezanja. Naime, svaka zemlja ima specifičnosti koje opredeljuju stepen početnog naprezanja, ali se, najčešće, smatra da je to oko 10 godišta ili 25 odsto od ukupnog broja vojnih obveznika. Vojni obveznici su deo ljudskog potencijala zemlje bez čijeg maksimalnog angažovanja i uključivanja u sistem odbrane ne može biti uspešnog vođenja rata. Međutim, tom uključivanju moraju prethoditi odgovarajuće naučne, moralne i psihofizičke pripreme.

Kada se govori o potrebama i mogućnostima za angažovanje ljudskog potencijala za izvođenje aktivnosti koje se neposredno ili posredno reflektuju na vođenje rata, misli se na deo radno sposobnog stanovništva. Prema opšteprihvaćenim kriterijumima, to su sva lica muškog pola od 15 do 64 i ženskog pola od 15 do 59 godina starosti. U ukupnom broju stanovnika radno sposobno stanovništvo je zastupljeno sa oko 63 odsto. Muškarci su zastupljeni sa 66,4 odsto u kategoriji radno sposobnih građana, a žene sa 62,4 odsto.

Radno sposobno muško stanovništvo obuhvata 49 godišta, od čega su 42 godišta vojni obveznici, a u procentima bi taj odnos bio u korist vojnih obveznika 83,4:16,6 odsto. Međutim, tih 16,6 odsto čine godišta mlađa od 18 i starija od 60 godina starosti. Prema tome, vojni obveznici čine najstručniji i najproduktivniji deo radno sposobnog i radno aktivnog stanovništva. To je kategorija stanovništva bez čijeg odgovarajućeg angažovanja ne može biti uspešnog vođenja oružane borbe, ali potpuno izvlačenje svih vojnih obveznika iz procesa proizvodnje za mnoga preduzeća bi značilo potpuni prekid proizvodnje uz neizvesnost da li će i kada biti obnovljena. Pri tome, u najnepovoljnijoj situaciji bi se našla preduzeća

koja na oglas mobilizacije menjaju svoj proizvodni program radi prilagođavanja proizvodnje – delatnosti ratnim zahtevima i potrebama.

Rešavanje problema protivurečnih zahteva u pogledu angažovanja vojnih obveznika za potrebe popune oružanih snaga, potrebe privrede i ostalih delatnosti značajnih za uspešno vođenje rata presudno utiče na tok, pa i krajnji ishod rata. Svakako, to se ne bi smelo prepustiti samo administrativno-tehničkom aparatu ili starešinama najnižih vojnoteritorijalnih organa (kao do sada), koji ne mogu, zbog nedostatka odgovarajućih informacija, a ponekad i jednostranog obrazovanja, realno sagledati sve uzročno-posledične veze i odnose između svih činilaca značajnih za vođenje rata. Oni, naime, samo vide i uvažavaju potrebe popune oružanih snaga i, veoma često, rešavajući njihove zahteve stvaraju skoro nerešive probleme preduzećima i institucijama od posebnog značaja za oružane snage i društvo u celini, i to čak i u okolnostima kada postoje realni uslovi da se rešavanjem problema na jednoj, ne otvaraju nerešivi problemi na drugoj strani. Na to ukazuju i brojni primeri iz doskorašnje prakse.

Prilikom određivanja veličine oružanih snaga, pored ostalog, mora se voditi računa da se ne stvore nepremostive teškoće u pogledu zadovoljenja potreba civilnih struktura društva. Isto tako, treba uzimati u obzir činjenicu da se uporedo s povećanjem oružanih snaga povećavaju i potrebe za angažovanjem ljudi koji svojim radom obezbeđuju zadovoljenje životnih i borbenih potreba oružanih snaga i osnovnih životnih potreba civilnog stanovništva.

Međutim, ako bi angažovanje vojnih obveznika za početnu popunu ratnih oružanih snaga bilo u navedenim okvirima (10 godišta ili oko 25 odsto), postojale bi potrebne rezerve vojnih obveznika za popunu gubitaka u svim fazama rata, kao i rezerve neophodne za formiranje novih jedinica u odsudnoj fazi rata. Osim toga, preduzećima od posebnog značaja za vođenje rata ostalo bi kvalifikovano stručno jezgro (vojni obveznici kvalifikovani radnici, inženjeri i tehničari), koje bi, uz angažovanje nove radne snage (radno sposobno stanovništvo koje ne podleže vojnoj obavezi – žene, penzioneri i mlađa

godišta) moglo obezbediti kontinuirani proces proizvodnje. Ali, da bi se sve to postiglo, pored odgovarajućeg kvantiteta, potrebno je da i obrazovno-kvalifikaciona struktura raspoloživih resursa odgovara formacijskim zahtevima oružanih snaga i zahtevima utvrđenim ratnom organizacijom i sistematizacijom privrednih preduzeća i drugih civilnih institucija.

Očigledan je nesklad između potreba i mogućnosti za njihovo zadovoljenje, ali, nesporno, bez odgovarajuće analize ne mogu se dobiti sve relevantne informacije neophodne za planiranje i preduzimanje konkretnih aktivnosti za realizaciju planova prekvalifikacije suficitarnih i neodgovarajućih vojno-videncionih specijalnosti u skladu s ratnim formacijskim potrebama, kako na makro, tako i na mikroplanu. Trenutno, na osnovu nekih pokazatelja, moguća su globalna zaključivanja o navedenom problemu i njegovim dimenzijama. Naime, radi se o veoma obimnoj i složenoj aktivnosti (prekvalifikacija) strategijskog značaja, koja će, verovatno, morati da obuhvati veliki deo rezervnog sastava (40–50 odsto) koji se angažuje za početnu ratnu popunu oružanih snaga. To je urgentan zahtev, koji mora biti rešen u relativno kratkom vremenu, jer bi, u protivnom, bila ozbiljno ugrožena odbrambena sposobnost nove države.

METOD ODREĐIVANJA VREMENA TRAJANJA MOBILIZACIJE

Trajanje mobilizacije svake ratne jedinice zavisi od mnoštva različitih činilaca, a u određenim uslovima može presudno uticati na uspeh realizacije vojno-ratnog plana. Stoga se rad na vojno-ratnom planu i planu mobilizacije mora odvijati uporedo jer se neusklađenost tih planova može negativno reflektovati na tok, pa i krajnji ishod rata.

Za nas je neprihvatljiv dosadašnji još aktuelni metod za određivanje trajanja mobilizacije. Njegova suština se ogleda u sledećem: na osnovu razlike između mirnodopskog i ratnog brojnog stanja, jedinice su razvrstane u tri klase („A“, „B“ i „R“), i svim jedinicama iste klase i istog organizacijsko-formacijskog ranga određeno je isto trajanje mobilizacije.

KOMANDA, JEDINICA – USTANOVA	TRAJANJE MOBILIZACIJE U ČASOVIMA		
	„A“	„B“	„R“
Samostalna četa i njoj odgovarajuća jedinica – ustanova	6	10	14
Bataljon i njemu odgovarajuća jedinica – ustanova	8	12	16
Samostalni bataljon i njemu ravna jedinica – ustanova	10	14	18
Puk i njemu ravna jedinica – ustanova	12	18	24
Brigada i njoj ravna jedinica – ustanova	14	20	24
Divizija KoV i njoj ravna jedinica – ustanova	14	24	24

Osnovna zamerka takvom pristupu određivanja trajanja mobilizacije jeste to što se ne uzimaju u obzir: konkretni uslovi teritorije (lokacije i međusobna usklađenost izvora za popunu), lokacija mobilizacijskih zborništa i rejonu borbene upotrebe u odnosu na teritoriju potencijalnog agresora i mesto i uloga jedinica u početnom operativnom poretku, kao i snage agresora i njihove borbene mogućnosti.

Trajanje mobilizacije određeno prema klasifikaciji ratnih jedinica ne može biti realan izraz vremenskih potreba i mogućnosti izvršenja mobilizacije, niti osnova za usklađivanje tih potreba i mogućnosti. Stoga treba definisati metode kojima će se otkloniti navedene slabosti.

Metod za određivanje trajanja mobilizacije prema realnim mogućnostima i operativno-strategijskim zahtevima

S obzirom na to da postoji realna mogućnost za iznenadnu agresiju i da u tim uslovima uspeh naše odbrane zavisi od brzine izvršenja mobilizacije i brzine razvoja i suprotstavljanja mobilisanih jedinica snagama agresora, treba uporedo da se razmatraju mogućnosti mobilizacijskog razvoja ratnih jedinica i njihove upotrebe. Pri tom, osnovni je problem određivanje najistaknutijih položaja i rejonu koje će, u slučaju iznenadne agresije, moći da posednu i brane mobilisane jedinice. *Lokacija tih položaja i rejonu u odnosu na državnu granicu i teritoriju potencijalnog agresora, pre svega, zavisi od trajanja*

mobilizacije i maksimalno mogućeg tempa prodora kopnenih snaga agresora,¹⁶ kao i od opštepoznatih operativno-taktičkih zahteva.

Srazmernim povećanjem tempa prodora kopnenih snaga agresora i smanjenjem rastojanja između teritorije potencijalnog agresora i najistaknutijeg rejona borbene upotrebe mobilisane jedinice (jedinica), kao i povećanjem vremena potrebnog za prenošenje naređenja za izvršenje mobilizacije, dovodenjem mobilisane jedinice sa mobilizacijskog zborišta u rejon borbene upotrebe, posedanjem i najnužnijim inženjerskim uređenjem tog rejona, skraćuje se vreme koje se može koristiti za izvršenje mobilizacije, i obratno – veće rastojanje, sporiji tempo i brže prenošenje naređenja, a pored toga i kraći rok za dovodenje mobilisane jedinice sa mobilizacijskog zborišta u njen rejon borbene upotrebe i posedanje i uređenje tog rejona obezbeđuju više vremena za izvršenje mobilizacije.

Rejon borbene upotrebe (RBU) mobilisane jedinice i trajanje njene mobilizacije, vreme potrebno za dovodenje te jedinice u njen rejon borbene upotrebe i posedanje tog rejona (u slučaju iznenadne agresije) odgovaraju operativnim zahtevima i potrebama ako je

$$\frac{Dn}{Te} > \left| \left(T_{pn} + T_{ur} + T_{pr} + \frac{Dn(max)}{V_{kr}} \right) \cdot 1,25 + \left(\frac{Dmz}{V_k} + T_{zj} + T_{pu} \right) \right| \quad (1)$$

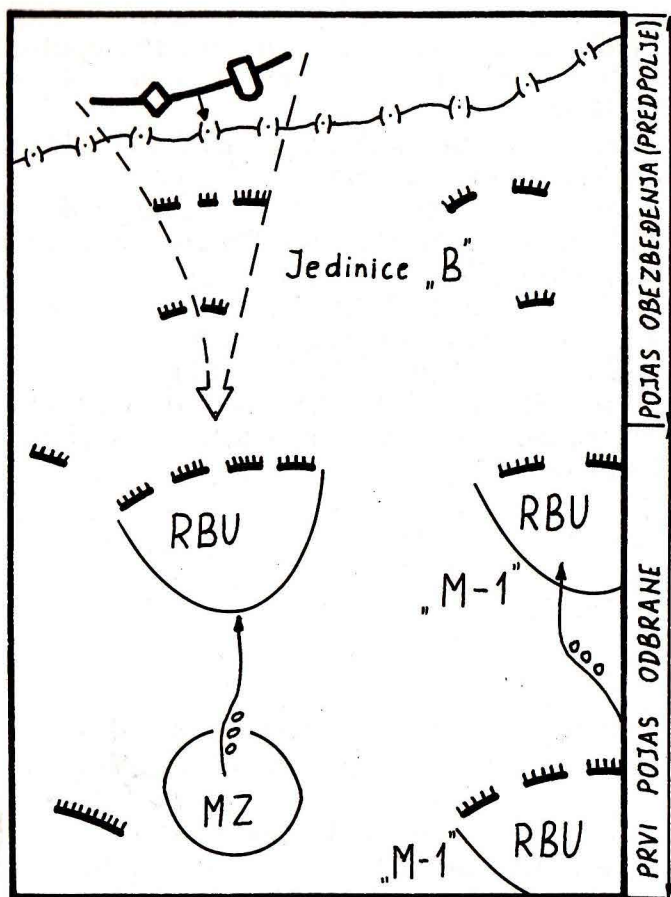
gde je:

Dn – rastojanje u kilometrima između najistaknutijeg rejona borbene upotrebe mobilisane jedinice (RBU) i državne granice, odnosno teritorije potencijalnog agresora;

Te – maksimalno mogući prosečni tempo prodora snaga agresora u km/h;

T_{pn} – vreme, u časovima, potrebno za prenos signala (naređenja) za izvršenje mobilizacije određenoj ratnoj jedinici (jedinicama) i drugim subjektima odgovornim za izvršenje mobilizacije;

¹⁶ Brzina izvršenja mobilizacije i njeno trajanje zavise od lokacije izvora za popunu i njihove međusobne usklađenosti, kvaliteta mobilizacijskih priprema i uticaja agresora i unutrašnjeg neprijatelja na njen tok. Mogući tempo prodora kopnenih snaga agresora zavisi od više različitih činilaca, a naročito od: zemljišta, sastava i jačine mirnodopskih snaga branioca (ešelona „B“) koje se suprotstavljaju snagama agresora, i sastava i jačine snaga agresora, tj. odnosa snaga (u pojasu obezbeđenja – pretpolju) na svakom operativno-strategijskom pravcu posebno).

Tur – vreme potrebno za uzbuđivanje – pozivanje rezervnog sastava u časovima, odnosno objavljivanje mobilizacije na određenoj teritoriji;

Tpr – vreme, u časovima, potrebno za neposrednu pripremu rezervnog sastava za odlazak na mobilizacijsko zborište;

Dn (max) – rastojanje u kilometrima između najudaljenijeg naselja iz kojeg se ratna jedinica popunjava rezervnim sastavom i mobilizacijskog zborišta određene ratne jedinice;

Vkr – brzina kretanja rezervnog sastava u km/h pri odlasku na mobilizacijsko zborište;

1,25 – koeficijent kojim se potrebno vreme za dolazak celokupnog sastava na mobilizacijsko zborište uvećava za

jednu četvrtinu, potrebnu za izvođenje završnih aktivnosti i pripremu jedinice za odlazak u rejon borbene upotrebe;

Dmz – rastojanje u kilometrima između mobilizacijskog zborništa i RBU.

Vk – brzina kretanja jedinice u km/h od mobilizacijskog zborništa do RBU na prvom pojasu odbrane;

Tzj – vreme prekida marša (zadržavanje jedinice) zbog dejstva agresora i unutrašnjeg neprijatelja, u časovima, pri odlasku sa mobilizacijskog zborništa u RBU;

Tpu – vreme, u časovima, potrebno za posedanje i najnužnije uređenje rejona borbene upotrebe.

Za određivanje dužine trajanja mobilizacije u određenim uslovima, koja će odgovarati realnim mogućnostima, kao i operativno-strategijskim zahtevima i potrebama (T_{m_0}), koristi se sledeći model:

$$T_{m_0} = \left| \left(M = T_{pn} + T_{ur} + T_{pr} + \frac{D_n(\max)}{V_{kr}} \right) \cdot 1,25 + \left(O = \frac{D_{mz}}{V_k} T_{zj} + T_{pu} \right) \right| < \frac{D_n}{T_e}, \quad (2)$$

gde je:

M – vreme potrebno za izvršenje mobilizacijskih aktivnosti, i
O – vreme potrebno za izvršenje operativno-taktičkih aktivnosti.

Ostale aktivnosti imaju navedeno značenje.

Kako T_{m_0} , dobijen po modelu (2), sadrži, pored vremena trajanja mobilizacijskih aktivnosti (M), i vreme trajanja operativno-taktičkih aktivnosti (O), konačan rezultat, tj. vreme trajanja mobilizacije određene ratne jedinice (bez vremena potrebnog za izvođenje operativno-taktičkih aktivnosti) dobija se po modelu (2.1.):

$$T_m = T_{m_0} - O \text{ samo pod uslovom da je } O < M. \quad (2.1.)$$

Primer:

$$T_{m_0} = \left[\left(M = 1 + 1,5 + 3 + \frac{20}{5} \right) \cdot 1,25 + \left(O = \frac{30}{15} + 1 + 4 \right) \right] < \frac{60}{3}, \quad (2)$$

$$T_{m_0} = [M = 12 + O = 7] < 20,$$

$$T_{m_0} = 19 < 20,$$

$$\begin{aligned}
 T_{m_0} &= 19, \\
 T_m &= T_{m_0} - O, \\
 T_m &= 19 - 7, \\
 T_m &= 12 \text{ časova.}
 \end{aligned}
 \tag{2.1.}$$

Budući da je prema brojnim vrednostima navedenih elemenata dobijeno T_{m_0} koje je manje od $\frac{D_n}{T_e} \left(T_m = 19 < \frac{D_n}{T_e} = 20 \text{ časova} \right)$, a da je $O < M$ ($M = 12 > O = 7 \text{ časova}$), dobijeno je vreme trajanja mobilizacije ($T_m = 12 \text{ časova}$) koje odgovara realnim mogućnostima za njeno izvođenje u postojećim uslovima, kao i operativno-strategijskim zahtevima i potrebama. To znači da će jedinica iz ovog primera moći pravovremeno da izvrši mobilizaciju, dođe u svoj rejon odbrane i organizuje odbranu pre nego što snage agresora izbiju pred prednji kraj tog rejona.

Kako su različiti uslovi za izvršenje mobilizacije jedinica na pojedinim delovima državne teritorije i različiti operativno-strategijski zahtevi u pogledu trajanja njihove mobilizacije, postoji nekoliko različitih modela za određivanje dužine trajanja mobilizacije. Međutim, smatramo da je dovoljan i navedeni model i njegova načelna aplikacija za uočavanje prednosti u odnosu na ranije primenjivani i još aktuelni „recept“, kojim je za sve jedinice iste klase i ranga propisano isto vreme trajanja mobilizacije, nezavisno od njihovih realnih mogućnosti u određenim uslovima i operativno-strategijskim potrebama.

Osim navedenih, postoje i mnogi drugi problemi koje treba svestrano razmatrati i u određenim uslovima tražiti odgovarajuće rešenje. U vezi s tim značajne su sledeće napomene:

1. Mobilizacijska dokumenta sistemskog karaktera koja je SRJ nasledila od avnojske Jugoslavije ne omogućavaju novoj državi rad na principu civilne i vojne mobilizacije na bilo kojem hijerarhijskom stepenu organizovanja.

2. Savezna Republika Jugoslavija nalazi se u početnoj fazi konstituisanja, pa najviše rukovodstvo nove države mora uporedo razmatrati i rešavati nekoliko krupnih, međusobno uslovljenih strategijskih problema iz oblasti odbrane, koji se, zbog te uslovljenosti, moraju rešavati, u jednom „paketu“. Pri

razmatranju i rešavanju tih problema nezaobilazna su dva osnovna činioca – ljudski i materijalni potencijal, a njegovo angažovanje je predmet teorije i prakse mobilizacije.

3. Zbog postojećeg geostrategijskog položaja nove države i znatno smanjene teritorije kao i ljudskog i materijalnog potencijala, u odnosu na avnojsku Jugoslaviju, neophodan je kvalitetno nov pristup u tretiranju značaja prostora i vremena i racionalnijeg korišćenja ljudskog i materijalnog potencijala u svim fazama rata.

Na osnovu navedenog, jasni su razlozi koji nedvosmisleno ukazuju na potrebu i značaj zahteva za koncipiranje i izgradnju sistema mobilizacije SRJ koji bi morao odgovarati njenim aktuelnim i perspektivno-razvojnim potrebama odbrane i ljudskom i materijalnom potencijalu.

Zakašnjenje u realizaciji tog zahteva može se negativno odraziti na uspeh reorganizacije i transformacije JNA u Vojsku Jugoslavije i na odbrambenu sposobnost nove države u celini.